

УДК. 336.77.067.21

*Яцкевич В.В., аспірант кафедри фінансів
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ПОСТКРИЗОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Здійснено огляд актуальних питань управління ризиками в банках в умовах пост-кризових трансформацій. Проведено ретроспективний аналіз характеру впливу основних груп ризиків на діяльність банків. Наведено шляхи вдосконалення механізму ризик-менеджменту в сучасних умовах. Поетапно окреслені перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: ризик-менеджмент, банк, пост-кризові трансформації

Літ. 10

*Яцкевич В.В., аспірант кафедри фінансов
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ПОСТ-КРИЗИСНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Сделан обзор актуальных вопросов управления рисками в банках в условиях пост-кризисных трансформаций. Проведен ретроспективный анализ характера влияния основных групп рисков на деятельность банков. Приведены пути совершенствования механизма риск-менеджмента в современных условиях. Поэтапно обозначены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: риск-менеджмент, банк, пост-кризисные трансформации.

Iatskevich Valentina

ACTUAL PROBLEMS OF RISK-MANAGEMENT IN BANKING INSTITUTIONS UNDER CONDITIONS OF POST-CRISIS TRANSFORMATIONS

The article represents a review of current issues of risk management in banks in post-crisis transformation period, given retrospective analysis of the nature of the impact of major groups at risk banks. The article explores the ways to improve the mechanism of risk management in current operational environment. The article also outlines the phased prospects for further research.

Keywords: risk management, bank, post-crisis transformation

Постановка проблеми. У своїй діяльності банки постійно стикаються із різноманітними видами ризиків, які можуть чинити потенційно негативний вплив на їхню діяльність. Управління ризиками в банківській діяльності, зазвичай, включає в себе виявлення ризиків, їх вимір та оцінку, а його мета полягає у мінімізації негативних наслідків, які дані ризики можуть спричиняти своїм впливом на фінансовий результат та капітал банку. З цією метою банкам необхідно створювати спеціальний організаційний блок у своїй структурі, відповідальний за управління ризиками. Крім того, вони зобов'язані встановлювати порядок виявлення, виміру та оцінки, а також процедур управління ризиками.

Традиційно ризиками, до впливу яких схильна банківська діяльність, є: кредитний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик (ризик процентної ставки, валютний ризик і ризик зміни ринкової ціни цінних паперів, похідних фінансових інструментів та товарів), ризики концентрацій, інвестиційні ризики, ризики, пов'язані з країною діяльності, операційні ризики, правові ризики, репутаційні та стратегічні ризики [6, с. 248].

Сукупність динамічних структурних змін в післякризовому операційному середовищі, які спричиняють зміни чутливості організацій до зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, узагальнено можна назвати пост-кризовими трансформаціями.

В контексті даної статті пост-кризові трансформації є умовами, в яких розглядається **об'єкт дослідження**, а саме – фінансово-господарська діяльність банку та **предмет дослідження** – чинники операційного середовища і пов'язані з ними ризики як економічна категорія.

Метою статті є розгляд актуальних проблем ризик-менеджменту банків у посткризовий період. Оскільки умови діяльності фінансових ринків до кризи та після проходження гострої фази економічного спаду значно різняться. В такому разі банківські установи потребують перегляду основних акцентів в механізмі управління ризиками в своїй діяльності.

Актуальність даної проблематики обґрунтовується тим, що банківська система України активно розвивалась в період переходу до ринкових механізмів управління економікою, що дало змогу на початковому етапі стрімко нарощувати активи без значних регуляторних обмежень. В межах розбудови систем ризик-менеджменту банки орієнтувалися здебільшого на бізнес-результати, що, в свою чергу, в умовах прогнозованої макроекономічної ситуації сприяло прийняттю управлінських рішень переважно на основі ключових показників ризик-менеджменту, які з достатньою точністю відображали ступінь ризиковості банківських операцій. Перша хвиля фінансової кризи 2008-2010 рр. значно змінила умови діяльності банків. На сучасному, посткризовому етапі, для операційного середовища банківської системи характерною стали нестабільність на зовнішніх ринках, макроекономічна напруга та волатильність ключових показників ринкової кон'юнктури. За таких умов механізм ризик-менеджменту в банках має бути суттєво переглянутий з огляду на значний вплив короткострокових ринкових коливань на фінансовий стан установ при прийнятті як поточних, так і стратегічних управлінських рішень.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Серед вітчизняних вчених, які займалися дослідженнями питань розвитку ризик-менеджменту в банках, значний внесок своїми працями зробили: Грушко В.І., Васюренко О.В., Коваленко Л.О., Кузнецова А.Я., Мороз А.М., Ремньова Л.М., Пересада А.А., Примостка Л.О., Пшик Б.І., Реверчук С.К., Савлук М.І.

Також варто згадати значний внесок західних вчених, авторів вихідних припущень і гіпотез, які заклали основи ризик-менеджменту в фінансовій теорії. Серед праць, що мають стосунок до банківської діяльності, варто відзначити теоретичне обґрунтування стратегії диверсифікації інвестиційного портфеля Г.Марковіца, роботу Ф.Найта про ризик, невизначеність та прибуток, обґрунтування циклу управління ризиком Г.Гамільтона, а також праці математиків Д.Бернуллі, Ф.Гальтона А.Муавра, які відкрили можливість статистичного аналізу та прогнозування у сфері управління ризиком.

Основні результати дослідження. Розглядаючи основні проблеми ризик-менеджменту банківських установ в умовах посткризових трансформацій, варто проаналізувати зміни за класичною класифікацією груп ризиків.

Кредитний ризик, являючи собою ризик негативного впливу на фінансовий результат і капітал банку, викликаний невиконанням позичальником своїх зобов'язань перед банком, став основною причиною значного зростання частки негативно-класифікованої заборгованості у кредитно-інвестиційних портфелях банківської системи України протягом 2008-2010 рр. Наслідками впливу даного виду ризику у 2011-2013 рр. стали: складність залучення довгострокового капіталу банківськими установами на ринках капіталу, незбалансованість строків кредитно-інвестиційного портфеля та портфеля залучених коштів у більшості установ, а також негативний фінансовий результат від банківської діяльності, що призвело до втрат інвесторів та зменшення інвестиційної привабливості даного виду економічної діяльності [5, с. 190].

Іншим видом ризику, який може чинити негативний вплив на фінансовий результат та капітал банку, є ризик ліквідності, який являє собою загрозу невиконання банком своїх зобов'язань через банкрутство або тимчасову неплатоспроможність позичальників. Внаслідок кризи неплатежів 2008-2009 рр. банки не мали достатніх обсягів високоліквідних коштів. В той же час зростаючі негативні очікування інвестиційної спільноти та вкладників спричинили значний обсяг запитів на дострокове виконання банками зобов'язань з повернення вкладених або позичених коштів. Джерелом покриття дефіциту ліквідності банківської системи були кошти рефінансування Національного банку України та власні кошти інвесторів банків, що утримало банківську систему України від значної кількості дефолтів [4, с. 312].

Традиційно чутливими банки є до ринкових ризиків, які включають ризик зміни процентної ставки та ризик зміни валютного курсу. В умовах наростаючої конкуренції за кошти клієнтів вартість залучення коштів, виражена у відсотковій ставці на депозити, стрімко зростала. З іншого боку, через стагнацію в реальному секторі економіки різко скоротилася кількість якісних позичальників, які мають приносити високі процентні доходи. Проте, в умовах цінової конкуренції банки обмежені у збільшенні ставки кредитування. Таким чином, протягом гострої фази кризи ставки зростали, але процентна маржа залишилася на низькому рівні, що свідчить про зрілість банківського ринку як такого, і є передумовою для структурних змін в банківській системі. Зокрема до концентрації банківської системи, тобто скорочення кількості банків і збільшення частки активів банків, що продовжуватимуть свою діяльність [3, с. 15].

В 2008-2011 рр. можна було спостерігати наслідки тісного взаємозв'язку між явищами стагнації реального сектора економіки, зокрема сфер будівництва та нерухомості, та труднощами банківської системи, що є свідченням значного впливу інвестиційного ризику. Оскільки основними цілями інвестиційної діяльності банків, окрім цінних паперів, в згаданий період були капітальні інвестиції, значні обсяги яких обумовлювались високим попитом на нерухомість та додаткові очікувані грошові потоки від інвестиційної діяльності [2, с. 180].

Значну увагу економістів криза привернула до неперіоритетних раніше ризиків, пов'язаних з країною діяльності, зокрема до політичних, регуляторних та міжнародних ризиків. До цієї групи можна віднести вимушені стримуючі заходи регуляторів фінансового ринку, непопулярні політичні рішення, обмеження на трансфери капіталу та інші види обмежень банківських транзакцій, що відводить місце для нової галузі управлінського аналізу. Раніше канал впливу даного виду ризику враховувався при моделюванні розвитку банків в основному в аспекті стосунків зі спільнотою інвесторів, але криза довела необхідність технічного моделювання сценаріїв політичного та міжнародного середовища як дієвих чинників впливу на всі аспекти діяльності банків.

Операційний ризик, становлячи ймовірність виникнення негативних ефектів від внутрішніх чинників, таких як кадрові проблеми або неузгодженість внутрішніх процедур та процесів, при кризових явищах відіграє роль важеля. Сутність важеля в даному аспекті розкривається у можливості як вивести установу з кризи при узгодженій та злагодженій роботі усіх структурних підрозділів, так і послабити фінансову стабільність через плинність кадрів, перебої в роботі інформаційних систем та інших каналів впливу операційного ризику [8, с. 21].

Цікавим видом ризику для банківського ринку, який розвивався паралельно із розвитком регулятивного поля банківської діяльності в цілому, є правовий ризик, являючи собою загрозу втрат від штрафних санкцій за недотримання вимог діючого законодавства або втрат від судових спорів з контрагентами з приводу кредитно-інвестиційної або господарської діяльності. Даний ризик посилюють можливі негативні практики судового провадження та складність трактування широкого кола нормативних документів. Наслідком дії даного виду ризику стали значні витрати на забезпечення позовної та виконавчої роботи, які часом перевищують вартість позовних вимог [7, с. 25].

Наступним видом ризику, негативного впливу якого зазнала українська банківська система в часи кризи, став репутаційний ризик. Швидкість трансформаційного впливу останнього на фінансову стійкість значно перевищує вплив оцінок аналітиків ринку через зростання рівня недовіри населення та інвестиційної спільноти, що ускладнює стабільну роботу банківських установ через можливі пов'язані ризики ліквідності, операційного та інших видів ризиків.

Найважливішим, з точки зору перспектив подальшого розвитку, для банків в часи кризи був стратегічний ризик, який виявився у нестачі довгострокових планів розвитку банків, що стримувало інвесторів від вкладення додаткових коштів, посилювало невизначеність у перспективах інвестицій [1, с. 137].

Таким чином, слід відзначити, що зміни в операційному середовищі діяльності банків внаслідок фінансової кризи викликали необхідність перегляду параметрів виявлення, виміру та оцінки ризиків. Також потребує вдосконалення механізм управління ризиками в банківських установах в посткризовий період. Зокрема, **пропонуються наступні шляхи** вдосконалення ризик-менеджменту в банках:

- удосконалення системи моніторингу ризикових операцій;
- розширення спектру основних джерел ризику;
- проведення додаткового аналізу потенційних втрат від операцій;
- поліпшення внутрішніх процесів та процедур з метою більш ефективного аналізу ризиків;
- запровадження додаткового якісного та кількісного аналізу об'єктів значних інвестицій;
- використання механізмів страхування від ризиків неплатежів як контрагентів, так і від ризику невиконання власних зобов'язань;
- збільшення інвестицій в навчання персоналу ризик-менеджменту та пов'язаних з аналізом ризиків підрозділів.

Висновки. Отже, з аналізу впливу різних груп ризиків на діяльність банківських установ протягом кризового періоду найбільшого впливу банківська система України зазнала від ключових ризиків діяльності – кредитного та ринкового. Валютний та процентний ризики як складові ринкового ризику засвідчили значну чутливість банківської системи від макроекономічної ситуації. В свою чергу, репутаційний ризик та ризик ліквідності підкреслили значущість такого фактору, як довіра населення та рівень й характер економічних очікувань. Стратегічний ризик виявив слабкість підготовки управлінських кадрів до викликів кризи й відсутність практики роботи з міжнародною інвестиційною спільнотою, через що як суверенний рейтинг, так і корпоративні рейтинги банківських установ на фінансових ринках були незахищені активними діями з підтримки. Разом із тим, розглядаючи проблеми ризик-менеджменту на мікрорівні, операційний та правовий ризики стали індикаторами значної вразливості банківських установ й до внутрішніх чинників розвитку. Загалом, цим обумовлюється необхідність перегляду підходів ризик-менеджменту, що були актуальними за сприятливих умов економічного зростання та стабільної кон'юнктури банківського ринку.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних методик і тестуванні їх на практиці управління ризиками в банківських установах. Зокрема, перший етап передбачає моделювання рівня чутливості банківських установ до різних груп ризиків на широкій базі емпіричних даних. Другий етап полягає у підготовці на основі моделі адаптованої до посткризового періоду методики управління ризиками в банках. Відповідно, третій етап полягатиме у тестуванні методики на практиці і впровадженні найбільш корисних та оптимальних методологічних рекомендацій.

Література

1. Ключко Л.А. Стратегічний ризик-менеджмент банку: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / Л.А. Ключко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка. – 2009. – №28 (1). – С.136-144.
2. Куц О.О. Управління інвестиційним ризиком банків / О.О. Куц // Економічний простір. – 2012. – №64. – С.179-190.
3. Лактіонова О.А., Українська О.О. Аналіз подолання накопичених дисбалансів у сфері управління валютним і процентним ризиками в реальному секторі економіки України в посткризовому періоді / О. А. Лактіонова, О.О. Українська // Економіка і організація управління. – 2012. – Вип. №1 (11). – С.13-28.
4. Паньків Х.П. Теоретичні основи банківської ліквідності / Х.П. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.1. – С.311-320.
5. Пернарівський О.В. Дискусійні аспекти новацій в оцінюванні кредитних ризиків вітчизняних банків / О.В. Пернарівський // Вісник університету банківської справи Національного Банку України. Серія: Проблеми розвитку банківської системи в сучасних умовах. – 2012. – №3 (15). – С.183-185.
6. Путько У.І. Ризики у сучасній банківській діяльності та шляхи їх зниження / У.І. Путько // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С.247-253.
7. Шереметьєва О.Ю. Правове регулювання та правове управління валютними ризиками: поняття і основні критерії розмежування / О. Ю.Шереметьєва // Малий і середній бізнес (Право, Держава, Економіка). Серія: Питання цивільного, адміністративного, фінансового та господарського права. – 2011. – №3-4. – С.21-29.
8. Шумский А. Общие принципы создания эффективной системы управления рисками в коммерческом банке / А. Шумский // Банковский менеджмент. – 2007. – №2. – С.21-29.
9. National Bank of Serbia publication: Risk Management in Banking / NBS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbs.rs/internet/english/55/55_6/
10. Васюренко О.В., Подчесова В. Ю. Сучасні концепції управління кредитним ризиком як основні складові процесу управління кредитним ризиком банку / О.В. Васюренко, В.Ю. Подчесова // Актуальні проблеми економіки. Серія: Гроші, фінанси і кредит. – 2011. – №1 (115). – С.170-177.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013